



VITEN

FORSKNINGSFAGLIG RAPPORT

1. 2018

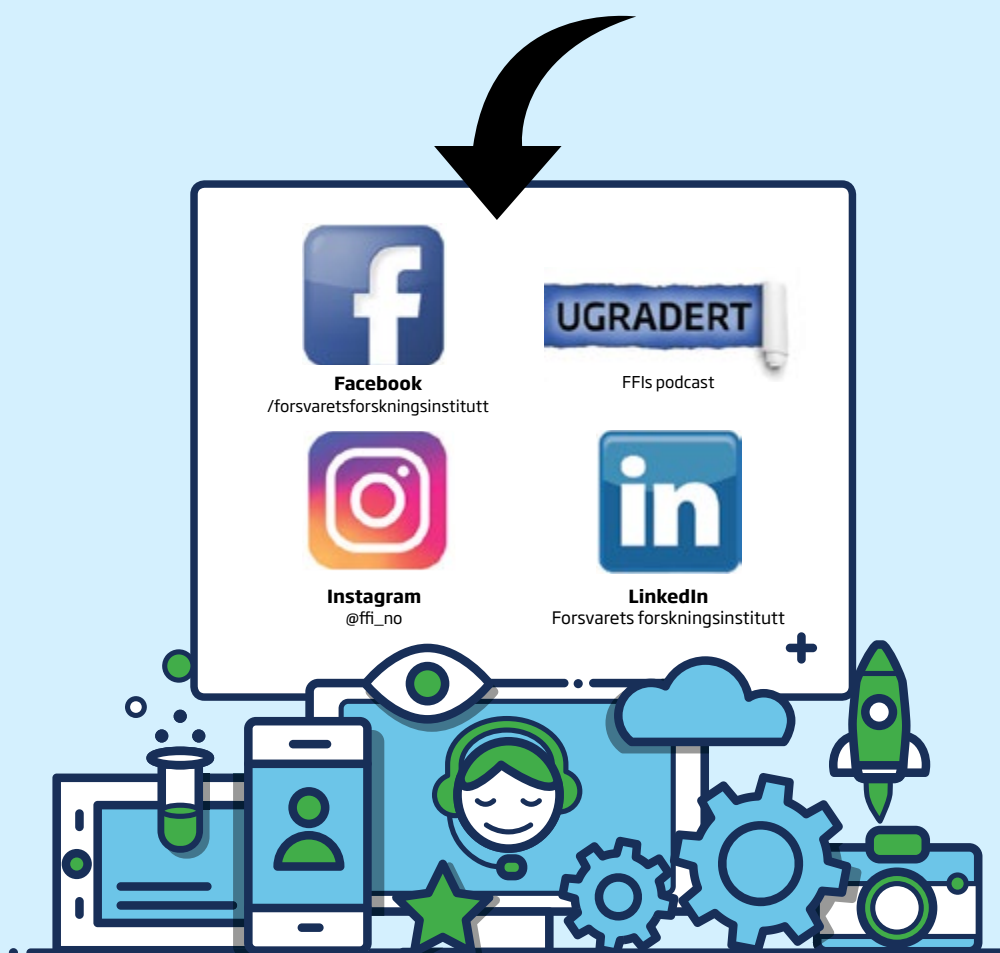
FORSVARETS FORSKNINGSINSTITUTT

RADIKALISERING

En studie av mobilisering, forebygging og rehabilitering

Følger du med?

Nyheter og oppdateringer
om FFI hver uke på sosiale medier



OM VITEN

VITEN er en annerledes rapport fra Forsvarets forskningsinstitutt (FFI). Den er rettet mot et bredere publikum og er laget i et oversiktlig tidsskriftformat. VITEN er et ledd i FFIs satsing på god forskningsformidling og -kommunikasjon.

Med VITEN ønsker vi å bidra til en mer opplyst offentlig debatt, med mer forskningsbasert kompetanse, kunnskap og nettopp viten. Temaer for disse rapportene kommer fra hele bredden av FFIs forskning – fra militærtekniske forhold til forsvarsplanlegging, sikkerhetspolitikk og samfunnsikkerhet. I særlig grad vil vi belyse temaer som har betydning for de utfordringene Forsvaret og sivilsamfunnet står overfor. Vi håper at VITEN vil bidra til å vekke interesse for FFIs mange forskningsområder, og vise at forskningen vår bidrar til et bedre forsvar og et tryggere samfunn.

En elektronisk utgave av VITEN ligger på ffi.no, ofte sammen med utfyllende rapporter og annet materiale.

Har du spørsmål om VITEN? Ta kontakt med oss: VITEN@ffi.no

Å forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme

Vold som virkemiddel for å fremme politiske, ideologiske eller religiøse mål bryter med grunnleggende verdier. Det truer den enkeltes og samfunnets sikkerhet. Terrorangrep, som i Oslo og på Utøya 22. juli 2011 og mot Bataclan-teateret og flere andre steder i Paris 13. november 2015, er eksempler på hvordan voldelig ekstremisme kan ramme oss.

Innsatsen for å bekjempe og forebygge voldelig ekstremisme skjer på mange måter. Store ressurser er satt inn for å bedre beredskap og krisehåndtering. Sikkerhetstjenester har blitt stadig flinkere til å avverge planlagte terrorangrep, og terrorutsatte mål har fått økt sikring. I tillegg er det et viktig mål å forebygge rekrutteringen til voldelig ekstremisme, det vil si å forhindre at personer begynner å akseptere og rettferdiggjøre vold som politisk, ideologisk eller religiøst middel.

I handlingsplanen mot radikalisering og voldelig ekstremisme skriver regjeringen at: «Målet er å fange opp personer i risikozonen så tidlig som mulig og møte dem med tiltak som virker». Sentrale spørsmål er da: Hva kjennetegner personer i risikozonen? Hvem kan identifisere disse personene, og hvordan gjør man det? Hvilke tiltak virker? Hvordan oppfatter de identifiserte personene dette? Et generelt dilemma ved all forebygging er å vurdere effekten av tiltak. Er det tiltakene i seg selv som virker, eller er det andre forhold som gjør at det man ønsker å forebygge ikke inntreffer?

Denne rapporten presenterer resultater fra forskningsprosjektet «Radiskan» om forebygging av radikalisering i Norge, Danmark og Sverige. Formålet er å frembringe kunnskap om hvordan tiltak mot radikalisering iverksettes, og hvordan tiltak mot radikalisering oppleves. Det er lokale myndigheter, frivillige organisasjoner og enkeltpersoner som følger opp handlingsplanene og omsetter dem til konkrete tiltak. Prosjektet har undersøkt hvordan dette skjer gjennom etnografiske studier, samtaler og intervjuer med involverte aktører. Forskningen er viktig for å fylle kunnskapshull for videre utvikling av politikk og praktiske tiltak. Kunnskap og erfaringer er høstet med forskningens systematiske metoder, analyser, dokumentasjon og kvalitetssikring for å unngå forutinntatte meninger, synsing og fordommer.

Radiskan er en del av FFIs forskningsprogram «Beskyttelse av samfunnet (BAS)». BAS inngår sammen med blant annet TERRA-prosjektene i FFIs langsiktige forskningsinnsats på samfunnsikkerhet og terrorisme. BAS' overordnede mål er å bidra til kunnskapsoppbygging og støtte til norske myndigheters arbeid innen forebygging, tverrsektoriell beredskap og krisehåndtering for alvorlige nasjonale kriser og handlinger som truer samfunnets sikkerhet.



Monica Endregard

Forskningsleder

UTGIVER:
Forsvarets forskningsinstitutt

FORSIDE/ILLUSTRASJON:
missboo.no

REDAKTØR:
Espen Hofoss

DESIGN:
Isabel A. Nordang

viten@ffi.no

BIDRAGSYTERE:
Therese Sandrup
Nerina Weiss
Alida Skiple
Espen Hofoss

FOTO/ILLUSTRASJON:
missboo.no, NTBScanpix,
Petter Askø Næss, FFI,
Shutterstock

Trykk: Fladby as

Opplag: 1500
P ISBN: 978-82-464-3089-1
E ISBN: 978-82-464-3089-8
ISSN:

ABONNER PÅ
VÅRT NYHETSBRÆV:
ffi.no/nyhetsbrev

FØLG OSS PÅ:
Facebook
Instagram
ffi.no

Forsvarets forskningsinstitutt
Besøksadresse:
Instituttveien 20
2027 Kjeller

Postadresse:
Postboks 25
2027 Kjeller

Telefon:
63807130



INNHold

6

Å SE DE USYNLIGE

22

KAN SKOLEN FOREBYGGE
EKSTREMNASJONALISME?

10

HVA BETYR RADIKALISERING?

26

MANN ELLER MONSTER?
HJEMVENDTE SYRIAFARERE

12

SOM Å ORIENTERE UTEN KART

30

DE GODE RADIKALE

18

ÅRHUSINNSATSEN
- ET UTVIDET INTEGRERINGSPROSJEKT

34

HVA HAR VI LÆRT?

Å SE DE USYNLIGE

De som skal oppdage og forebygge radikaliserings, er blitt nødt til å prøve seg fram. Noen oppskrift eller fasit finnes ikke.

11. mars 2004 gikk ti bomber av samtidig på tre ulike pendlertog midt i Madrids morgenrush. 191 omkom og 1460 ble skadet i angrepet. Litt over ett år senere, 7. juli 2005, smalt det i London. Bomber gikk av på tre undergrunnsbaner og en buss. 56 mistet livet og 784 ble skadet.

Angrepet på New York 9/11 og bølgen av terror i Europa årene etter førte til et skifte i svært mange vestlige lands tilnærming til forebygging og bekjempelse av terror og voldelig ekstremisme.

Dette var angrep på sivile mål utført av egne innbyggere. Behovet for innsikt i årsakssammenhenger bak handlingene ble åpenbart. I tillegg var sikkerhetstjenester og myndigheter bekymret for den etter hvert store kontingenten av fremmedkrigere som hovedsakelig reiste for å delta eller bidra i konfliktene i Syria og Irak. Bekymringene knyttet seg spesielt til hvilke erfaringer, nettverk og ferdigheter de kunne ha utviklet gjennom sine opphold i konfliktområder. *Radikalisering* ble løftet fram som en viktig forståelsesramme. Et underliggende premiss her var om det fantes en slags merket løype fra sosial eksklusjon – definert som

manglende tilhørighet til majoritets-samfunnet – til radikaliserings, og videre til voldelig ekstremisme og terrorisme. Innenfor EU ble det etablert en offisiell tilnærming til forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme, hvor det å identifisere underliggende årsaker ble ansett som avgjørende.

Hvem er i faresonen?

I likhet med mange andre europeiske land ble det også i Sverige, Danmark og Norge utviklet egne handlingsplaner rettet mot radikaliserings og voldelig ekstremisme. Et fellestrekk ved flere av handlingsplanene er at kommuner, politi, skole og sivilsamfunn, det vil si familie, frivillige organisasjoner, nærmiljø og andre, sammen fikk ansvar for å utpeke hvilke individer og grupper som er *sårbare* for radikaliserings og voldelig ekstremisme. I de skandinaviske handlingsplanene blir begrepene radikaliserings og voldelig ekstremisme definert ved å knytte dem til bruk av vold, oppfordring til bruk av vold eller uttrykt vilje til å bruke vold. Det er imidlertid ikke ulovlig å uttrykke radikale meninger.



FOTO: NTB SCANPIX/AP/LEFTERIS PITARAKIS

01



01 Bølgen av terrorangrep mot Europa i årene etter 9/11 gjorde at mange land trappet opp arbeidet med å forebygge og bekjempe voldelig ekstremisme.

02 56 mennesker ble drept og mer enn 700 skadet i en serie selvmordsangrep mot kollektivsystemet i London 7. juli 2005.

03 I Madrid mistet mer enn 190 mennesker livet i angrep på fire pendlertog 11. mars 2004.



FOTO: NTB SCANPIX/AP/SANG TAN

02



03

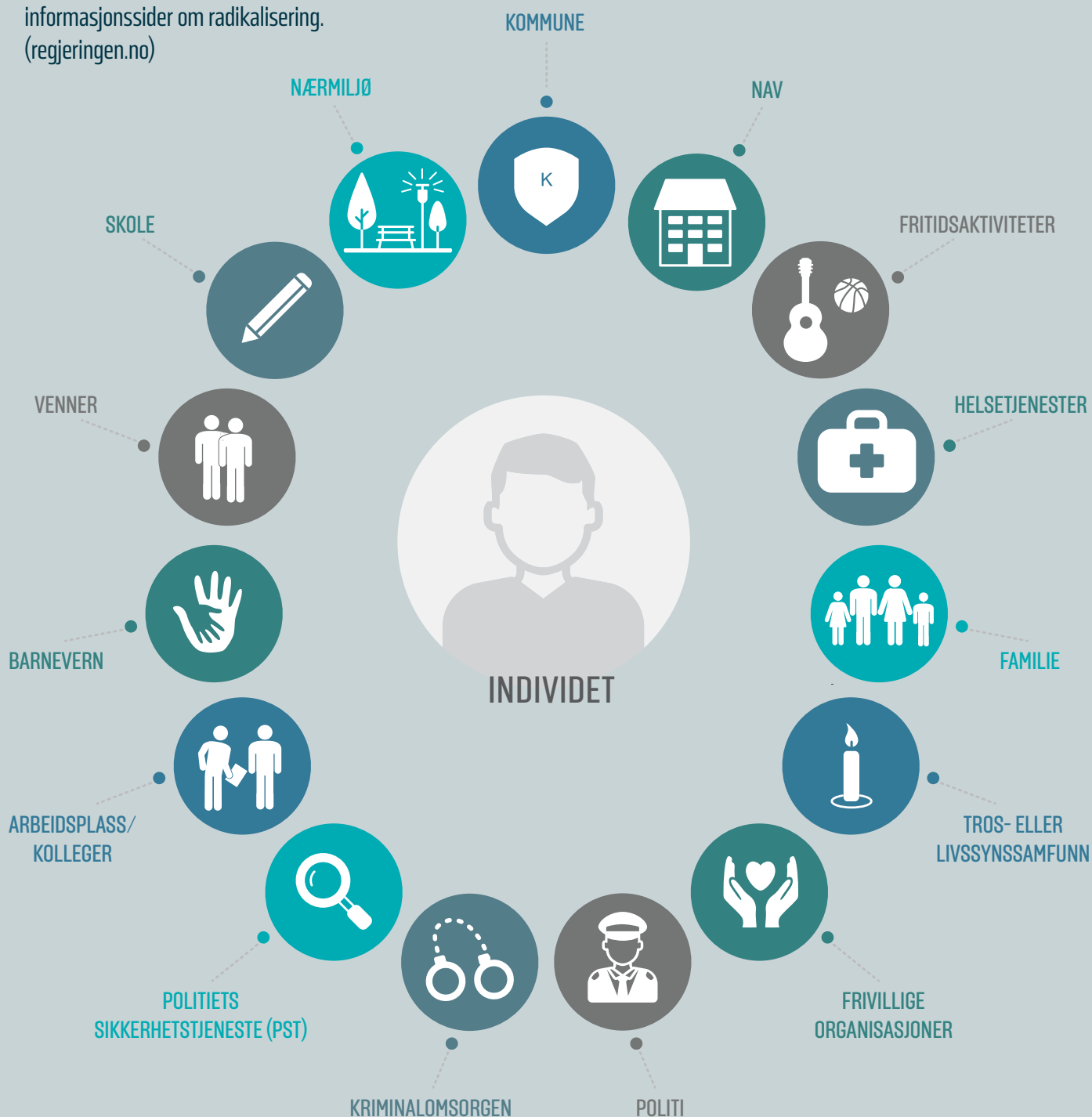
RADISKAN

- **Målet** med prosjektet har vært å få kunnskap om hvordan radikalisering forebygges i praksis, og hvordan tiltakene oppleves av dem som skal forebygge og av dem som er i målgruppene.
- Prosjektet er et **samarbeid** mellom Forsvarets forskningsinstitutt (FFI), forskningsstiftelsen Fafo, Århus Universitet og Universitetet i Oslo. Masterstudenter ble rekruttert fra OsloMet, Århus Universitet og Høgskolen i Østfold.
- Forskerne som har **deltatt** er Therese Sandrup, Nerina Weiss, Mette-Louise Johansen, PhD-stipendiat Alida Skiple og masterstudentene Siri Høyem Christiansen, Alexandra Felski, Stine Jønsson og Erik Lindbæk Kruse.
- FFI ved forsker Therese Sandrup har ledet prosjektet. Radiskan er **finansiert** gjennom Norges forskningsråds program for samfunnsikkerhet 2013–2018 (SAMRISK II) og FFI, og har hatt et budsjett på 11 millioner kroner. Arbeidet ble **startet** opp i 2014 og **avsluttes** i 2018.

FOTO: NTB SCANPIX/AP/PAUL WHITE

FOREBYGGERNE

En rekke aktører har en mulighet til eller et ansvar for å forebygge radikaliseringsprosesser. Denne modellen er hentet fra regjeringens informasjonssider om radikaliseringsprosesser. (regjeringen.no)



Utfordringene for både politi, kommune og sivilsamfunn ligger i å avgjøre når vi skal gripe inn i en prosess mot noe som potensielt kan utgjøre en fare.

Studier av personer som blir radikalisert og rekruttert inn i voldelig ekstremisme, viser at det ikke finnes én enkelt profil. Folks sosioøkonomiske bakgrunn, og ikke minst motivasjoner bak deltakelse, varierer betydelig.¹ Det å forebygge radikaliseringsprosesser vil dermed kreve ulike virkemidler.

Gjennom handlingsplanene har lokale myndigheter og sivilsamfunn fått et større ansvar enn tidligere for å oppdage individer og grupper som anses som sårbare for prosesser som kan føre til vold. I tillegg skal de ha et apparat for å avklare bekymringer og for å sette i gang relevante tiltak som skal motvirke videre negativ utvikling. De skandinaviske landene har vedtatt en rekke nye tiltak og lover for å forhindre radikaliseringsprosesser og voldelig ekstremisme. I hvilken grad har dette påvirket hvordan oppgaver løses og forstås blant dem som er satt til å utføre arbeidet? Vi vet alle at det er stor forskjell mellom teori og praksis, så hva skjer på bakkenivå når oppgavene og målene endrer seg? Og hvordan oppleves det å bli satt under lupen som potensiell radikal av lokale myndigheter?

Lite forskning på «de radikale»

I årsskiftet 2013/2014, da prosjektbeskrivelsen for Radiskan ble utarbeidet, var fremmedkrigerproblematikken kommet høyt på den politiske dagsordenen, og trykket fra myndighetshold overfor kommuner og lokalsamfunn var merkbart når det gjaldt å bistå politiet i å oppdage potensielt radikale personer.

Men med hvilket utgangspunkt skal vi vurdere om en person er i risikozonen eller ikke, og finnes det fellestrekk å gå etter? Hva innebærer det egentlig å bli eller være radikalisert? Om disse problemstillingene var det ingen enighet – hverken rundt begrepsdefineringsprosjektet, eller om det finnes en forbindelse mellom radikale holdninger og voldelige handlinger.

I 2013/2014 var det mangel på empirisk basert forskning der en hadde snakket med eller gjort feltarbeid blant målgruppene. Radikaliseringsfeltet manglet grunnleggende innsikt i hva som driver

noen få til å utføre vold, mens flertallet av dem med radikale holdninger ikke tyr til vold.

Slike problemstillinger har vært noe av utgangspunktet for Radiskan. Hovedformålet med studiene i prosjektet har vært å lysette noen arenaer hvor det *utføres* forebygging eller hvor forebygging *oppleves* – eller også begge deler samtidig. Gjennom feltarbeid

har prosjektet ønsket å finne ut hvordan kategorier av potensielt «sårbar» og «radikale» individer og grupper skapes, og hvordan forebyggende tiltak oppleves av målgruppene og blant de som er satt til å utføre arbeidet. I åtte delprosjekter i Danmark, Sverige og Norge så forskerne på kommunale forebyggende tiltak og gjorde feltarbeid blant de såkalte radikale. De jobbet med fremmedkrigere, høyreekstreme og venstresideaktivister, kurdiske aktivister. Det ble gjort feltarbeid i et norsk og et dansk politidistrikt, i norske rettssaler, i fengsler, i en dansk moské, på asylmottak, i et mentorprogram og i bekymringssamtaler, og dessuten i et svensk forebyggingsprosjekt

rettet mot ungdom. Til sammen ble det gjennomført mer enn fem år med etnografisk feltarbeid. Noen av prosjektene blir nærmere beskrevet i denne utgaven av Viten.

Ett grunnpremiss for alle disse prosjektene var en kritisk tilnærming til radikaliseringsbegrepet. Et annet viktig premiss var behovet for bedre og dypere kunnskap om hvordan tiltak iverksettes og hvordan de oppleves. Prosjektene har tatt utgangspunkt i handlingsplanene mot radikaliseringsprosesser og voldelig ekstremisme og har sett nærmere på det som skjer på lokalt nivå. Dermed kan denne forskningen øke forståelsen av de utfordringene som er knyttet til å forebygge radikaliseringsprosesser.

De åtte delprosjektene i Radiskan nyanserer vår forståelse av tiden vi lever i. Prosjektet har aldri hatt som formål å oppsummere eller presentere en felles forståelse av forebygging av radikaliseringsprosesser i Skandinavia, snarere har formålet vært å la ulike stemmer komme til orde og å løfte fram kritiske forskningsspørsmål knyttet til den økte oppmerksomheten rundt radikaliseringsprosesser. Prosjektet har tatt et skritt tilbake for å bedre kunne få øye på bakgrunnskonturene. Dermed har vi forhåpentligvis også åpnet opp for refleksjoner rundt hvorfor vi gjør ting slik som vi gjør. ■



HVA BETYR RADIKALISERING?

Hva slags forståelse av radikaliseringsbegrepet ligger til grunn for forebyggende arbeid?

Som terror og ekstremisme er heller ikke radikaliseringsbegrepet et enkelt begrep som enkelt lar seg forklare. I dag finnes det mange ulike oppfatninger om hvordan begrepet best kan defineres, hvordan radikaliseringsprosesser opptrer og hvordan det best kan forebygges og bekjempes. Radikaliseringsbegrepet ble engang beskrevet av Peter R. Neumann som «that which goes on, before the bomb goes off».²

I et historisk perspektiv har begrepet blitt knyttet til prosesser der grupper eller organisasjoner bruker vold for å framskynde endringer i samfunnet og å fremme politiske mål.³

Bruken av politisk vold er fortsatt sentralt i radikaliseringsbegrepet, men oppmerksomheten har i dag skiftet fra grupper og organisasjoner til individer.⁴ De fleste definisjoner vektlegger de bakforliggende årsakene og prosessene

som fører til radikaliseringsprosesser. I Skandinavia fokuseres det mye på sosioøkonomiske faktorer som arbeidsledighet, skolefravall, marginalisering og kriminell bakgrunn. Men det er også viktig å løfte blikket og se på de større geopolitiske sammenhengene og hendelsene. Når lokale individer og grupper går i radikal retning, befinner beveggrunnene seg ofte utenfor landets grenser. Disse omstendighetene og det politiske bakteppet er det viktig å være klar over i et forebyggingsøyemed.⁵

Komplekse prosesser

I mange definisjoner anses radikaliseringsprosessen som en mer eller mindre direkte prosess, der individer gjennomgår forskjellige faser eller stadier fra sårbarhet til bruken eller aksept av vold.⁶ Forskning har påpekt at det ikke finnes

HVORDAN OPPDAGE OM NOEN ER I FERD MED Å BLI RADIKALISERT?

Her er norske myndigheters tips til mulige bekymringstegn, hentet fra regjeringen.no. På nettsidene understrekes det at listen «ikke er uttømmende» og at det vil «være kombinasjoner av ulike bekymringstegn».

UTTALELSER/YTRINGER

- Intoleranse for andres synspunkter
- Fiendebilder - vi og dem
- Konspirasjonsteorier
- Hatretorikk
- Sympati for absolutte løsninger, som avskaffelse av demokrati
- Legitimerer vold
- Trusler om vold for å nå politiske mål

INTERESSER/UTSEENDE/SYMBOLBRUK

- Appellerer til og søker etter ekstremistisk materiale på nett
- Endrer utseende, klesdrakt m.m.
- Benytter symboler knyttet til ekstremistiske idealer og organisasjoner
- Slutter på skolen eller med fritidsaktiviteter m.m.

AKTIVITETER

- Opptatt av ekstremisme på internett og i sosiale medier
- Deltar på demonstrasjoner eller i sammenstøt med andre grupper
- Bruker trusler og vold som følge av ekstremisme
- Hatkriminalitet
- Reisevirksomhet som kan føre til økt radikaliserings og kontakt med ekstremister

VENNER OG SOSIALE NETTVERK

- Endrer nettverk og omgangskrets
- Omgås personer og grupper som er kjent for voldelig ekstremisme
- Omgås grupper der det utøves trusler, vold eller annen kriminell virksomhet
- Medlem i ekstremistiske grupper, nettverk og organisasjoner

en direkte årsakssammenheng mellom sårbarhet eller sosial ekskludering og bruken av vold.⁷ Vi vet alt for lite om sammenhengen mellom radikale ideer og bruken av vold. Antropologisk forskning blant geriljabevegelser, gjenger og andre voldelige grupperinger viser at prosesser som leder til vold, i liten grad er direkte og lineære.⁸ Også vår egen forskning har vist at posisjoner innad i voldelige grupperinger forhandles, og holdninger knyttet til deltakelse kan endres underveis. Et eksempel er Nerina Weiss' forskning på pro-kurdisk mobilisering til konfliktene i Syria, Irak og Tyrkia, der fremmedkrigerne beveget seg inn og ut av ulike organisasjoner etter hvert som kamphandlingene og frontene flyttet på seg.

Radikalisering er et politisk begrep

Siden radikaliseringsbegrepet er så omdiskutert ville det vært utfordrende å bruke det som analytisk tilnærming i et forskningsprosjekt. I Radiskan bestemte vi oss i stedet for å gjøre radikaliserings til vårt forskningsobjekt, et objekt som skulle belyses, kritiseres og utforskes i ulike kontekster.

«Radikal» og «ekstrem» er relative og politiske begreper. Hva som oppfattes som normal adferd og normale holdninger, er i konstant endring, avhengig av tid, sted og det geopolitiske bildet. Handlingsplanene har for eksempel operert med definisjoner av radikaliseringsbegrepet som passer på en stor gruppe mennesker med ulikt ideologisk og politisk syn. Ikke desto mindre har «radikalisering» ofte blitt brukt om den voldelige islamisten – langt sjeldnere for høyreekstremisten. Det rådende trusselbildet påvirker hvem myndighetene fokuserer på som potensielt sårbare for radikaliserings. Trussel fokuset ekskluderer samtidig et mangfold av andre, ofte selverklærte, radikale individer og grupper. Ifølge Vigh og Jensen sier vår forestilling av radikaliserings oss mye om hva vi frykter i en gitt tid, men svært lite om dem vi kaller «radikale».⁹ ■

DEFINISJONER

Voldelig ekstremisme forstås her som aktiviteten til personer og grupperinger som er villige til å bruke vold for å nå sine politiske, ideologiske eller religiøse mål.

Radikalisering forstås her som en prosess der en person i økende grad aksepterer bruk av vold for å nå politiske, ideologiske eller religiøse mål.

Kilde: Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme, regjeringen.no

SOM Å ORIENTERE UTEN KART

Vi trenger mennesker med god lokalkunnskap for å lykkes med forebyggende tiltak.

I en forskningsrapport fra 2007 utarbeidet for politiet i New York poengterer forfatterne Silber og Bhatt hvordan det forebyggende arbeidet i etaten har endret seg. Der politiet tidligere definerte konkrete planer om et terrorangrep som den første trusselindikatoren, ser de nå etter tidlige tegn på at grupper eller personer er i en radikaliseringsprosess.¹⁰ Dette strategiskiftet er ikke unikt for politiet i New York, men har foregått i de fleste vestlige land med bakgrunn i terrorhendelser som har involvert egne innbyggere. Forskeren Anthony Richards mener denne utviklingen har gjort britisk innsats mot voldelig ekstremisme mindre målrettet og for omfattende. Richards begrunner kritikken i at skillet mellom det å ha ekstremistiske tanker og handlinger knyttet til ekstremisme er blitt utvisket, og at målbildet

for myndighetenes forebyggingsstrategier blant muslimer dermed blir tilnærmet ubegrenset.¹¹

I Norge ligger ansvaret for forebygging og bekjempelse av voldelig ekstremisme hos politiet og Politiets sikkerhetstjeneste (PST). Den første handlingsplanen om forebygging av voldelig ekstremisme, som kom i 2010, innebar imidlertid en endring. Her ble det fremmet en bredere satsing, i tillegg til inkludering av både kommune og andre sivile aktører og organisasjoner.

Få fellestrekk mellom voldsutøvere og voldelige ekstremister

I den norske handlingsplanen mot radikaliserings og voldelig ekstremisme fra 2014 understrekes det at det forebyggende arbeidet bør bygge på de samme grunnprinsipper som generell

forebygging av kriminalitet. I handlingsplanen knyttet radikaliserings til bruk av vold, oppfordring til bruk av vold eller uttrykt vilje til å bruke vold.

Flere av forskerne som jobber med risikovurdering av voldelige ekstremister påpeker imidlertid at kjente risikofaktorer for voldsutøvere har lite eller ingen sammenheng med risikofaktorer knyttet til voldelige ekstremister.¹² Forskningen viser også at få av dem som støtter voldelig ekstremisme selv vil komme til å begå voldelige handlinger.¹³ Det er vel verdt å reflektere over forholdet mellom det å forebygge kriminalitet, og det å skulle forebygge radikaliserings. Kan det være vi bommer ved å kaste ut et for omfattende nett i forebyggingsøyemed? En rapport fra NIBR¹⁴ forteller at representantene fra deres case-kommuner har relativt lik oppfatning av hva som er årsaken til radikaliserings. Risikofaktorene for at personer skal utvikle en interesse og bli med i radikale eller ekstremistiske miljøer oppfattes som å være de samme som for at personer skal utvikle adferdsvansker, rusmisbruk, kriminalitet og voldelig adferd. Årsakene til radikaliserings blir derfor ikke ansett å være noe helt særegent, men beslektet med årsaker til andre sosiale problemer.¹⁵

Utfordringer ved forebygging

Det er stor usikkerhet knyttet til hva som fører noen personer ut i en radikaliseringsprosess. Det er like usikkert hva som markerer skillet mellom en som er «bare» radikal, og en som er potensielt farlig for sine omgivelser. Derfor er det forståelig at det er utfordringer knyttet til det å forebygge en negativ utvikling. Flere av dem forskeren snakket med under feltarbeidet, kritiserte

handlingsplanen for å gi målsettinger og ønskede effekter uten å beskrive hvordan det praktisk skulle gjøres. I tillegg uttrykte mange at de følte seg på dypt vann når det gjaldt «interne forhold» i nettopp de miljøene det ble knyttet størst bekymring til.

Flere av de intervjuede fagpersonene mente å kunne gjenkjenne faresignaler knyttet til radikaliserings, men samtidig var det ulike oppfatninger om hvilke «signaler» vi bør være oppmerksomme på. Ulike fagpersoner hadde også ulike definisjoner av radikaliserings. Tilsynelatende er det større bevissthet om risikoen for radikaliserings, men samtidig er det stor usikkerhet når det gjelder å vurdere hva som kjennetegner en såkalt bekymringsfull oppførsel – også innenfor de gruppene som regnes som sårbare for radikaliserings. Personell med forebyggingsoppgaver uttrykte selv bekymring for om de i det hele tatt ville være i stand til å føre en meningsfull samtale om årsakene til radikaliserings når de manglet grunnleggende forståelse for konflikt- og fiendebilder. Dette er en reell problemstilling når det gjelder de gruppene som myndighetene ser på som den største sikkerhetsrisikoen: unge og voksne med radikale meninger og overbevisninger knyttet til islamsk ekstremisme. Hvordan kan vi vurdere hva som er innenfor det som oppfattes som «normalt» i disse gruppene, som både politi og kommune ellers opplever som lukkede?

For nært samarbeid med politiet?

Gjennom handlingsplanen har lokalsamfunnet og kommunene fått hovedansvaret for å implementere forebyggende tiltak. Ved hjelp av lokale prioriteringer og statlige støtteordninger har det etter hvert utviklet seg et bredt spekter



OM DELPROSJEKTET

Hva ville vi finne ut?

Hvordan oppleves den økte innsatsen for å forebygge radikaliserings av dem som er satt til å utføre arbeidet?

Slik har forskeren jobbet

I perioden 2015–2016 var FFI-forsker Therese Sandrup på etnografisk feltarbeid i en norsk kommune. Her fulgte hun møtevirksomhet der forebyggende tiltak mot voldelig ekstremisme ble utviklet. I tillegg deltok hun på ulike arenaer der politi, kommuneansatte og andre jobber forebyggende. Sandrup snakket med ansatte i lokalt politi, i kommunen og i organisasjoner som engasjerer seg i forebygging, og dessuten med personer i målgrupper for forebyggingsarbeid. I tillegg fulgte hun tre rettsaker under den såkalte terrorparagrafen (straffeloven § 147d i gammel straffelov).

av tiltak rettet mot «marginaliserte» og «sårbare» grupper og individer. I tillegg er det utviklet universelle tiltak som rettes mot hele befolkningen, for eksempel undervisningsopplegg i skolene. I kommunen som ble studert i dette delprosjektet, er tiltakene forankret i den lokale SLT-modellen¹⁶ og i kommunens og politidistriktets lokale handlingsplan mot ekstremisme. Kommune og politi har imidlertid ulikt utgangspunkt for sitt forebyggende arbeid. §1 i politiloven sier at politiets hovedoppgave er å fremme og befeste borgernes rettssikkerhet, trygghet og alminnelige velferd for øvrig, mens kommunens viktigste oppgaver er forvaltning av sentrale velferdstjenester og å fremme sosial inkludering og deltakelse i felleskapet.¹⁷

I kommunen som er studert her, er det i stor grad politiet som har formidlet informasjon om tiltak for personer de har bekymring for.

Det vil si at politiet, med bakgrunn i en

«bekymringsvurdering», er utgangspunktet for videre oppfølging til kommunalt førstelinjepersonell.

Blant kommunens ansatte er allerede utfordringer knyttet til det nære samarbeidet mellom politi og kommune velkjent i forebyggingsøyemed, men tilsynelatende trigger forebyggingsarbeidet mot radikaliseringsarbeid en økt bekymring for sammenblanding av oppgaver og ansvar. En del av bekymringen knyttes til faren for at tillit mellom de som er satt til å utføre tiltak og «brukere» skal bli brutt om de får kjennskap til hvor nært samarbeidet er om det forebyggende arbeidet. Det kan derfor oppleves som utfordrende for kommunalt ansatte og andre med tillitsbasert tilgang til individer og miljøer, når politiet ønsker informasjonsdeling.

Straffeloven § 196 sier at alle har en plikt til å avverge nærmere angitte straffbare handlinger. Å vurdere hva som utløser en avvergeplikt i disse sakene er en vanskelig oppgave for kommunalt ansatte. Adferd som vanligvis oppfattes som triviell eller til og med positiv, som for eksempel at en person har begynt å trene mye, kan i slike saker

utløse en bekymring med påfølgende vurdering om det skal meldes politiet. Flere har fortalt at de føler et stort ansvar for å formidle relevant informasjon til politiet, men samtidig at det kan være lett å fortelle for mye når relasjonen til politiet oppleves som litt for nær. Det uttrykkes også usikkerhet knyttet til hva slags informasjon lokalt politi videreformidler til PST. Blant politiansatte lokalt vurderes imidlertid det økede samarbeidet, og deling av informasjon rundt bekymringer knyttet til radikaliseringsarbeid, som svært positivt.

Behov for bredere lokal informasjonstilgang

Ingen vil være uenig i at en stat trenger troverdig etterretning for å kunne



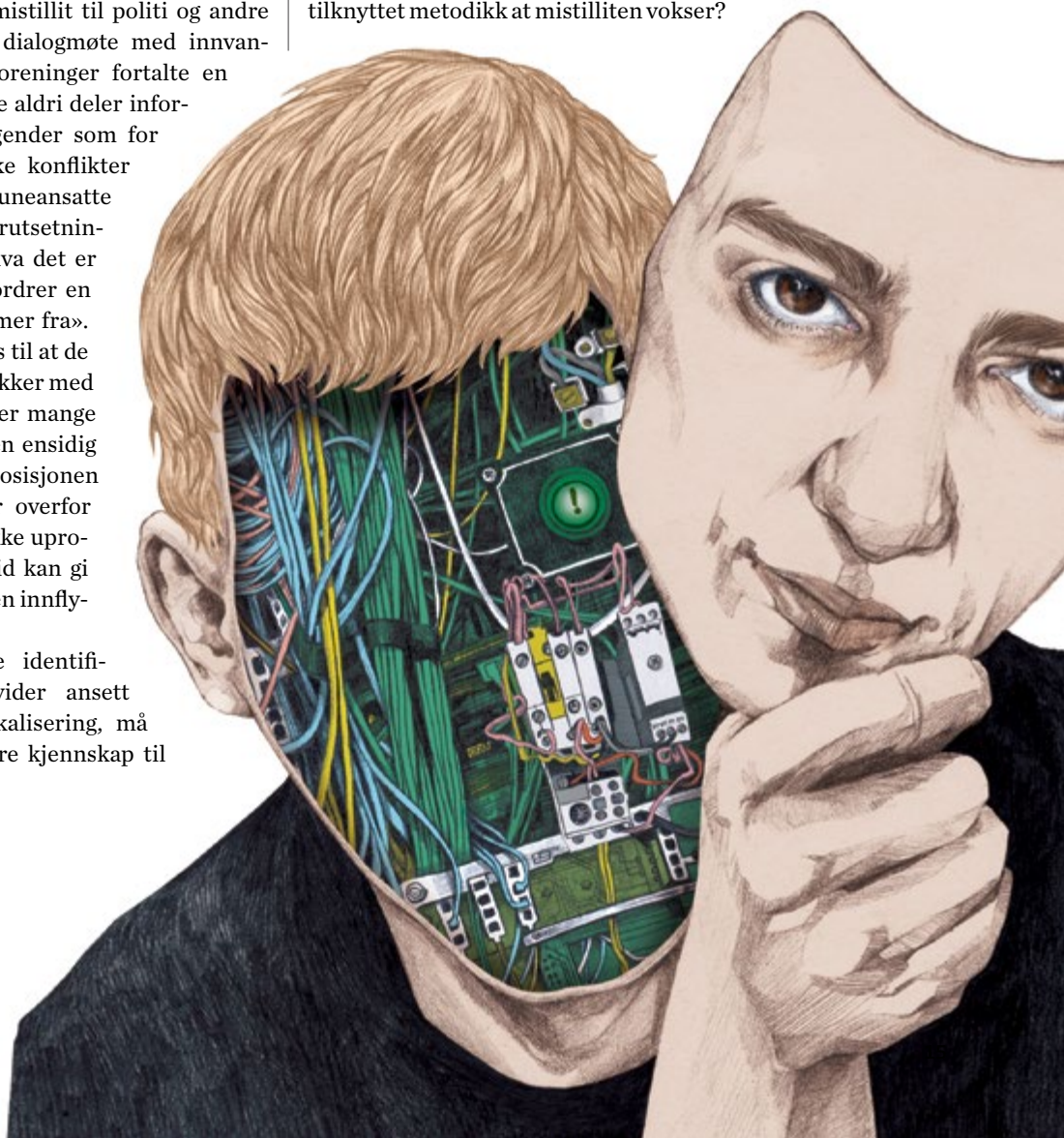
forebygge uønsket vold innenfor egne grenser. Men ettersom skillet mellom den «brysomme radikale» og en potensielt voldelig ekstremist er vanskelig å få øye på, har grensene mellom ansvarsområdene til PST, lokalt politi, kommune og for eksempel skole blitt noe utvisket. Hvilke signaler som gir grunn til bekymring, og når myndighetene bør gripe inn, er en svært vanskelig balansegang. Utfordringene for både politi og kommune ligger i å avgjøre hvor «knekkpunktet» er for når noe kan utgjøre en potensiell fare. Når vi også vet at det ikke finnes noen klare svar på hva det er som gjør at noen tyr til vold, og heller ingen profil for potensielle voldelige radikale¹⁸, vil det være stor usikkerhet om hva slags etterretning som trengs for å forebygge og forhindre at noen blir voldelige.

Det kan være utfordrende å få innsikt i miljøer det knyttes bekymring til. Spesielt når de samme miljøer allerede nærer mistillit til politi og andre myndigheter. Under et dialogmøte med innvandringsorganisasjoner og foreninger fortalte en av foreningslederne at de aldri deler informasjon om indre anliggender som for eksempel lokale politiske konflikter med politi eller kommuneansatte fordi «de har ingen forutsetninger for å kunne forstå hva det er vi krangler om da det fordrer en forståelse av det vi kommer fra». I tillegg er det en tendens til at de lokale myndighetene snakker med de samme personene over mange år. Dermed risikerer vi en ensidig tilgang på informasjon. Posisjonen som en gruppes talerør overfor det offentlige er heller ikke uproblematisk da den over tid kan gi noen individer overdreven innflytelse.

For bedre å kunne identifisere grupper og individer ansett som «sårbare» for radikaliserings, må vi på lokalt nivå ha bedre kjennskap til

hvorfor og hvordan ekstremistisk tankegods tiltrekker lokal befolkning. Hva er det som motiverer folk, og hva er det som mobiliserer dem? Historiske caser indikerer at rekruttering foregår via sosiale nettverk i transnasjonale miljøer, og at potensielle rekrutter generelt sett er nærmere tilknyttet disse miljøene enn til majoritetssamfunnet.¹⁹ Troverdige informasjon og kunnskap om politiske motsetninger, kollektivt følt urett og innsikt i hva slags «triggerhendelser» som kan skjerpe spenningene og polarisere holdninger innenfor og mellom grupper vil være av stor betydning for et mer målrettet forebyggende arbeid rettet mot radikaliserings til voldelig ekstremisme.

Et viktig spørsmål vil være om dagens forebyggende strategi fører til ytterligere fremmedgjoring av folk og miljøer som det allerede er utfordrende å få innsikt i. Risikerer vi gjennom tiltak og tilknyttet metodikk at mistilliten vokser?



“ Jeg hadde nesten følelsen av å være oppe til eksamen! Jeg skjønnte at politiet ikke forsto så mye av det jeg snakket om, men jeg håper jeg nå er utenfor mistanke. Jeg skjønnte at de kom til å kunne bli interessert i meg fordi jeg har oppsøkt visse nettsteder og lastet ned religiøse filmer og slikt – men samtidig var det feil av dem å innkalle meg. Det er riktig at jeg er blitt ganske religiøs, men om de hadde spurt noen som kjenner meg, ville de visst at jeg er veldig imot vold. Politiet burde heller forsøke å finne de som skjuler sine holdninger. Det er dem som er farlige for oss.

UNG MANN ETTER GJENNOMFØRT BEKYMRINGSSAMTALE
HOS LOKALT POLITI, 2016

Når vi knytter frykten for terror til en ideologi eller tro som deles av mange, vil vi risikere å skyve fra oss de vi er avhengige av å samarbeide med om innsikt i miljøer som aksepterer og fremmer bruk av vold. Erfaringer fra andre land tilsier at innsikt i ekstreme miljøer fordrer tillit i de mer ytterliggående miljøer.²⁰ Om nedslagsfeltet blir for vidt, vil dette kunne føre til en følelse av å bli urettmessig mistenkeliggjort. Det kan igjen begrense muligheter for informasjonstilgang i forebyggingsøyemed.²¹

Vi trenger kunnskap for å unngå stigmatisering

Det er ganske stor enighet om at det finnes et felles utgangspunkt for radikalisering. Et samspill mellom politisk overbevisning, personlig historie og miljøet en person omgås gjør radikaliseringsprosesser mulig.²² Det er ofte med utgangspunkt i fredelige engasjementsbevegelser mer radikale grupper utvikles, og når en situasjon oppleves som låst at voldelige virkemidler vurderes. Det er i denne konteksten militante grupperinger får støtte fra folk som ellers ikke aksepterer vold som virkemiddel.²³

For å kunne forebygge uønskede holdninger innenfor ulike grupper, er kommunen avhengig av at de ansatte har kompetanse til å identifisere personer i faresonen. Dette vil også kunne føre til en bedre «siling» av hvilke bekymringer

som bør meldes videre til politiet. Det er en reell fare for stigmatisering av grupper når et for stort nett kastes ut i forebyggingsøyemed. Det er også viktig at vi evner å lære underveis gjennom løpende evaluering av situasjoner og hendelser, og at vi tar hensyn til det vi faktisk vet om radikalisering som fenomen. Dette innebærer at det må jobbes bredere med nettverk og familie rundt personer det knyttes bekymringer til. I hvilken grad evner lokalsamfunnet å fange opp endringer, og eventuell eskalering, i konfliktengasjement innad og mellom grupper? Hvilke tiltak kan settes inn for å kanalisere kollektivt uttrykt sinne og misnøye over urett begått utenfor Norges grenser?

Bør det tenkes helt nytt når det gjelder informasjonstilgang i lokalsamfunn? Vi må ha bedre innsikt i hva som skjer i det vi nå oppfatter som «lukkede miljøer». Spørsmålet er hvordan vi kan oppnå dette gjennom samarbeid med miljøene, og uten å opptre fordekt eller skape mistillit. ■



ÅRHUSINNSATSEN

– et utvidet integreringsprosjekt

En 23 år gammel høygravid kvinne kommer tilbake fra Syria. Mannen hennes er blitt drept, trolig i kamphandlinger som fremmedkriger. Hvordan kan hun hjelpes tilbake til et normalt liv?

Det er slike problemstillinger det lokale hjelpeapparatet kan bli stilt overfor i møte med enkeltmenneskene og skjebnene som gjemmer seg bak begrepet radikalisering.

Den danske byen Århus har utviklet en modell som er unik i internasjonal sammenheng. Her blir den radikale møtt med velferdsstøtte til bolig, utdanning og arbeid heller enn fengselsstraff og kriminalisering.

Århus-innsatsen er et resultat av flere tiårs «blanding» av kriminalitetsforebyggende arbeid, integreringsarbeid og sosialarbeid. Fagpersoner i politi og kommune har utviklet et praksisfelleskap gjennom arbeidet med unge kriminelle og familiene deres. Med fremmedkrigerproblematikken er den generelle kriminalitetsforebyggende innsatsen blitt intensivert – velferdsapparatet er rullet ut og tilført ekstra ekspertise, og saker blir håndtert med «åpne dører» hele veien gjennom systemet.

Bekymrede foreldre

Under feltarbeidet i Århus ble forsker

Mette-Louise Johansen blant annet kjent med Peter, en politimann med nesten 30 års erfaring fra kriminalitetsforebyggende arbeid. Han forteller at det er en vesentlig forskjell mellom sakene med fremmedkrigere og annen ungdomskriminalitet. Svært få foreldre ringer for å tipse politiet om barnas kriminelle aktivitet, men når barnet ditt vurderer å dra i krigen, står noe helt annet på spill. I perioden fra 2013 til 2015 fikk politiet i Århus så mange henvendelser fra bekymrede foreldre at de opprettet et foreldrenettverk for å håndtere familienes spørsmål, bekymringer og behov.

Åpne dører

En av skjebnene vi møter i Johansens feltstudie, er en ung kvinne som sommeren 2015 reiser til Syria sammen med ektemannen. Etter få måneder blir mannen drept i bombeangrep. Kvinnen, som i artikkelen har fått navnet Aisha, returnerer til Danmark og føder en sønn. Sønnen blir sentrum for et komplekst familiedrama.

Allerede før hun dro til Syria, var Aisha i kontakt med politiet og Peter for

å få hjelp til å hindre mannen fra å dra. Da Peter fant ut at Aisha var på vei hjem og at hun var gravid, varslet han kolleger i sosialtjenesten.

Aisha ble kalt inn til en såkalt bekymringssamtale, men fikk samtidig beskjed om at hun kunne få hjelp til det hun måtte behøve for å bygge opp et godt liv som mor. I årene som fulgte, ble det lagt ned massiv innsats. Saken ble prioritert høyt i alle deler av hjelpeapparatet. Sosialarbeideren møtte Aisha ukentlig, noen ganger oftere.

Det gode danske liv

Grunntanken bak hjelpen Aisha fikk, og bak Århus-innsatsen som helhet, er at hvis tilhørigheten til det danske samfunnet svekkes, vil et individ være mer tilbøyelig til å søke tilhørighet et annet sted. Dermed er denne personen mer sårbar for påvirkning som legitimerer kriminalitet og vold. De som jobber i Århus-modellen skal hjelpe andre «opp, ut og av sted» til «den gode tilværelsen».

Fagpersonene deler en felles oppfatning om verdier knyttet til en god tilværelse, og hvilke tiltak som skal til for at

“
Hele ideen om
tidlig intervensjon
er å være der
i tide, noe som
faktisk innebærer
å være forut.

INTERVJU MED ANSATT I ÅRHUS-POLITIET, 2016



OM DELPROSJEKTET

Hva ville vi finne ut?

«Århus-innsatsen» er et unikt samarbeid mellom ansatte fra ulike kommunale instanser om å forebygge radikaliseringsprosjekt. Hvordan blir målgrupper for arbeidet plukket ut? Og hvordan jobber sosialforvaltning, psykologer og politi sammen i de tverrfaglige kommunale arbeidsgruppene?²⁴

Slik har forskeren jobbet

I 2016 gjennomførte Mette-Louise Johansen etnografisk feltarbeid over seks måneder i politiets forebyggende avdeling i Århus. Johansen fulgte politiets arbeidshverdag og har også intervjuet familiemedlemmer til syriaferere fra Århus.

en ung radikal skal kunne komme nærmere en slik tilværelse. Johansen mener Århus-innsatsen kan ses på som et utvidet integreringsprosjekt som søker å bygge opp trygghet og sikkerhet ved å sette i gang endringsprosesser i miljøer, som for eksempel religiøs moderasjon.

Familien kan hindre radikaliseringsprosjekt

Aishas historie viser hvor viktig familien er i det forebyggende arbeidet. Da Aisha var i Syria, var faren hennes den viktigste samarbeidspartneren for politiet. Samtidig ble Aishas svigerforeldre sett på som en radikaliseringsrisiko for sønnen etter at hun kom hjem. Intervensjonen besto her i å begrense sønnens samvær med denne delen av familien gjennom en besøksordning. For de som jobber med radikaliseringsprosjekt, kan familien både være en kilde til å spre radikaliseringsprosjekt og en kilde til «immunitet».

Gjengmedlemmer og fremmedkrigere er forskjellige

Ifølge Johansen har en av de viktigste metodene til politiet i innsatsen mot

gjengkriminalitet vært det såkalte exit-programmet. Programmet var basert på at gjengmedlemmer selv henvendte seg med et ønske om å forlate et miljø. På bakgrunn av erfaringer fra gjengproblematikken, ble det i 2013 også utviklet et exit-program i Århus-innsatsen som rettet seg spesifikt mot ekstremister og hjemvendte fremmedkrigere fra Syria. Politiet opplevde imidlertid at de hjemvendte fremmedkrigerne var skeptiske til å trekke seg ut av visse miljøer, for eksempel trossamfunn. I likhet med Århus-innsatsen som helhet følger exit-programmet bestemte imperativer for det gode liv. Men idealene for denne tilværelsen sammenfaller ikke nødvendigvis med de idealene som fremmedkrigerne orienterer seg etter. Selv om exit-programmet i utgangspunktet var utviklet for å håndtere hjemvendte fremmedkrigere fra Syria, har det vist seg at det primært er blitt brukt til å hjelpe fremmedkrigerne familier ut av islamistiske miljøer.

Det er også noen historier og eksempler som utfordrer innebygde antakelser

i Århus-innsatsen, nemlig at «den gode tilværelse» forebygger sårbarhet og risiko. Politiet og medarbeiderne i prosjektet har hatt flere saker hvor individer har hatt velfungerende familier og god skolegang, men som likefullt opplever en religiøs vekkelse og reiser i hellig krig. Disse sakene utfordrer ideer om hvordan vi kan forstå sårbarhet og risikoatferd som direkte knyttet til sosiale problemer, dårlig fungerende hjem eller fattigdom og marginalisering.

Hva nå, Århus?

Århus-innsatsen bør forstås som en videreføring og videreutvikling av det kriminalitetsforebyggende arbeidet; utviklet i spenningsfeltet mellom innsats mot ungdomskriminalitet, gjengkriminalitet og terrorbekjempelse. Ved å se innsatsen i et historisk perspektiv viser Johansen at Århus-innsatsen er plassert i et kryssfelt mellom ulike virkelighetsforståelser og fornuftsgrunnlag relatert til sosialarbeid, integrasjonsarbeid, utenrikspolitisk arbeid og kriminalitetsforebygging.

Fram til juli 2016, da den danske straffeloven ble endret, var det tillatt å reise til krigssoner for å delta i krig så lenge den som reiste ikke hadde forbindelser til en terrororganisasjon.

Exit-programmet må nå tilpasses til at syriafererne må sone i fengsel før de kan komme tilbake i det kommunale og kriminalpreventive systemet.

Spørsmålet er i hvilken grad fengselsstraff lar seg forene med Århus-innsatsens grunntanke om «den gode tilværelse» som nøkkel til forebygging og avradikalisering. ■



FOTO: NTB SCANPIX/SIMON ELIASSON/AFTONBLADET / IBL BILDBYRÅ

Ett av målene med toleranseprosjektet er å nå barna i tradisjonelt høyreekstreme familier gjennom skolen, og på den måten stoppe rekrutteringen til høyreekstreme miljøer.



KAN SKOLEN FOREBYGGE EKSTREMNASJONALISME?

Sverige har lenge hatt en høyere andel ekstreme og voldelige nasjonalister enn resten av Norden.

I motsetning til den relativt synlige skinhead-subkulturen på nittitallet er dagens ekstremnasjonalister ofte godt voksne folk som evner å balansere radikal aktivisme med jobb og familieliv. Organisasjonen Den nordiske motstandsbevegelsen er et godt eksempel på dette, hvor de ledende medlemmene er rundt 36 år. Samtidig peker tidligere forskning på at de fleste blir med i ekstremnasjonale miljøer når de er ungdommer, altså fremdeles i skolealder. Dette har betydning for hvordan vi tenker og jobber forebyggende.

Generell eller spesifikk forebygging i skolen?

Mye av forskningen på det ekstremnasjonalistiske miljøet på 1990- og

2000-tallet pekte på utenforskap, sosial isolasjon, mobbing og lav selvtillit som forløpere til søken etter enkle verdensbilder, og dermed potensiell inntreden i ulike ekstreme miljøer.²⁵ Ettersom utdanning er en anerkjent arena for å jobbe med disse utfordringene og for å drive generelt holdningsskapende og demokratifremmende arbeid, blir skolen ofte trukket fram som en viktig forebyggingsarena også i dag. Spørsmålet er *hvilken* rolle skolen skal ha. I en nylig gjennomgang av ulike pedagogiske tiltak mot ekstremisme spør utdannings- og ekstremisme-forsker Lynn Davies om «god utdanning» er tilstrekkelig, eller om det må et spesifikt fokus på ulike risikofaktorer til.²⁶ I forebyggingsteorien skiller en gjerne mellom generell

forebygging, som rettes mot alle, og sekundær forebygging, som rettes mot en spesifikk risikogruppe.

Toleranseprosjektet

Sverige har et slikt spesifikt utdanningsprogram med fokus på ungdom som er i risikogruppen for å havne i rasistiske eller nazistiske miljøer. Programmet er kjent som Toleranseprosjektet og ble startet opp i 1999 i Kungälv utenfor Göteborg.²⁷ Et hovedtrekk ved programmet er å blande såkalt intolerante eller problematiske elever med mer tolerante og stabile elever. En slik metode skal føre til at skolen unngår ytterligere isolering av problemungdommene, og samtidig vise dem nytten av å delta i et demokrati.²⁸ Omtrent annenhver uke møtes gruppen for en hel eller en halv dags undervisning som består av samarbeidsøvelser og personlige refleksjonsoppgaver. Innholdet er i stor grad basert på historier og informasjon fra Holocaust, og ved slutten av året reiser gruppen til Polen og besøker ulike minnesteder der.

Innholdet i Toleranseprosjektet har mye til felles med den norske stiftelsen Hvite busser til Auschwitz, som har operert siden 1992, og med Dembra-programmet som startet opp i 2015.²⁹ I praksis forløper Toleranseprosjektet noe annerledes. Først utdannes en håndfull pedagoger fra kommunen eller skolen som ønsker å bruke modellen. Kommunen står selv for finansieringen. Deretter starter programmet opp som et valgfag ved en bestemt skole. Elevene melder seg på selv, men noen oppfordres av prosjektlederne til å melde seg på. Dette er gjerne de elevene som pedagogene mener trenger det mest, de såkalte behovselevene. Programmet bygger altså på en idé om at noen elever trenger denne formen for undervisning mer enn andre.

Tillært rasisme?

Under feltarbeidet i 2015–2016 var det flere faktorer som påvirket pedagogenes beskrivelse av hvilke elever som trengte programmet mest. Det ene var ideen om at rasisme var noe som kunne gå i arv. «Man vet hvem de er, i hvert fall hvilke slekter det er snakk om», forteller den tidligere prosjektlederen Anna. En annen faktor som preget den politiske

debatten i 2015, var Sverigedemokratens vekst. Ofte henviste pedagogene til Sverigedemokratens oppslutning i skolevalget eller vissheten om at flere av elevene hadde foreldre som stemte på partiet. Begge disse faktorene peker mot en idé om at problemet ikke nødvendigvis er elevene, men foreldrene eller den utvidede familien deres.

Da feltarbeidet startet sommeren 2015, sto Sverige midt oppi den såkalte flyktningkrisen. Flere kommuner måtte trå til for å bosette de over 160 000 flyktningene som kom det året. For mange svenske kommuner var dette første gang de mottok flyktninger. Det førte til en



OM DELPROSJEKTET

Hva ville vi finne ut?

Hvilken rolle skolen kan ha i forebygging av ekstremnasjonalisme i Sverige.

Slik har forskeren jobbet

Studien sentrerer rundt et forebyggingsprogram kalt Toleranseprosjektet. Dette er et Holocaust-utdanningsprogram som fungerer som et valgfag for noen av elevene ved et økende antall skoler i Sverige.

Radiskan-prosjektets PhD-stipendiat Alida Skiple har undersøkt hvilke målgrupper for intervensjon det opereres med, hvem som anses som de viktigste forebyggende aktørene og hvordan programmet forholder seg til nåværende former for ekstremnasjonalisme i Sverige. Et ettårig etnografisk feltarbeid ble utført i en svensk region som nylig implementerte Toleranseprosjektet. Skiple deltok i undervisningen og snakket med pedagoger, kommuneansatte og andre forebyggende instanser som var involvert i dette arbeidet.

oppblomstring av såkalt hverdagsrasisme i form av negative bemerkninger rettet mot nyankomne elever. Ifølge flere av toleransepedagogene kom ikke denne hverdagsrasismen bare fra elevene, men også fra flere lærere ved skolen. Pedagogene rekrutterte både elever som uttrykte ulike former for innvandrings skepsis og elever som slet med å komme seg igjennom skolen. Den sistnevnte gruppen kunne for eksempel være elever med faglige eller sosiale tilpasnings vansker, noe som i stor grad samsvarer med tidligere forskning om typiske veier inn i ekstreme miljøer.

Toleranseambassadører

Når en gruppe elever først var satt sammen, var målet å utdanne såkalte toleranseambassadører. Tanken var at disse ungdommene kunne påvirke venner og familie både ved å fortelle dem hva de hadde lært, men også ved å bruke denne kunnskapen i diskusjoner. Historier og dilemmaer fra Holocaust var ment som et utgangspunkt for videre diskusjon om konsekvensene av en streng inndeling i «oss» og «dem». I hvilken grad den nasjonalsosialistiske tankegangen er på frammarsj i dag, ble ikke grundig diskutert, og heller ikke hvordan Holocaust fremdeles benektes innenfor disse miljøene. Den nordiske motstandsbevegelsen er et aktivt talerør for slike ideer. Siden 2016 har organisasjonen trappet opp aktivitetene sine, og i 2018 stiller de til valg.

Erfaringer fra Toleranseprosjektet

Målrettet forebygging er en kompleks utfordring. Arbeidet utføres av trent førstelinjepersonell med kjennskap til både tematikken og ungdommene. Skolene som implementerer programmet, får dermed et spesialtrent personell på plass. Elevene som deltar i programmet, blir så en del av denne beredskapen. Programmet er ikke en «quick fix», men det kan bidra til å skape engasjement hos utvalgte elever og gjøre skolemiljøet bedre på sikt. Ansvarlige for forebyggende arbeid bør også lytte til de faktiske bekymringene som folk i disse miljøene gir uttrykk for, enten det er konsekvensene av økt innvandring, konspirasjonsteorier om jødernes verdensherredømme eller krig og uro i Midtøsten. ■



FOTO: LIUB SHTAIN / SHUTTERSTOCK

33 stoler i bronse står permanent oppstilt på Ghetto Heroes Square i det jødiske kvarter i Krakow. En gruppe tenåringer fra en svensk skole står i ring rundt minnesmerket og lytter, noen mer enn andre. Lærer Rita forteller en historie om en kvinne som jobbet med å sortere klær fra avdøde barn i en av konsentrasjonsleirene utenfor byen. En dag kjenner hun igjen klærne til sitt eget barn, forteller Rita. I neste øyeblikk får tenåringene utlevert et personlig brev som foreldrene deres har skrevet til dem før turen. Noen av elevene er allerede på gråten.

FELTNOTATER, ALIDA SKIPLE, 2016



MONSTER

STREMIST

FARLIG

TERRORIST

KRYMINELL

DÅRLIG

MANN ELLER MONSTER?

HJEMVENDTE SYRIAFARERE

Det er store forskjeller på hvordan syriafarere opplever seg selv, og hvordan de blir framstilt.

Sammenliknet med folketallet har Norge et relativt stort antall personer som har reist til Syria og Irak. Fram til årsskiftet 2015/2016 reiste minst 87 norske personer for å delta i konflikten. Ved årsskiftet 2015/2016 var minst 17 døde, 40 var fortsatt i området, mens 30 hadde returnert til Norge ifølge PSTs trusselvurdering for 2016. Forskning har vist at få av de returnerte fremmedkrigerne faktisk planlegger terrorangrep.³⁰ Problemet er at vi ikke vet hvem av disse som utgjør en reell trussel. I motsetning til de andre nordiske landene har Norge kommet langt i å kriminalisere deltakelse i terrororganisasjoner. Halvparten av alle returnerte syriafarere har blitt etterforsket og dømt. Straffeforfølgelse anses som en effektiv preventiv metode av mange, samtidig som dagens praksis også kan ha utilsiktede negative konsekvenser. PST har gjennom målrettet arbeid med straffeforfølgelse bidratt til å bryte opp miljøer og på denne måten svekket dem.³¹ Der den svenske professoren Magnus Ranstorp ved Försvarshögskolan, den svenske forsvarshøgskolen, trekker fram at det er positivt at Norge har kommet så langt i å straffeforfølge fremmedkrigere, tror professor Jørn Vestergård ved Københavns Universitet at denne praksisen også kan ha motsatt effekt og i verste fall føre til økt radikaliserings.³² Den norske kriminalomsorgen skal rehabilitere kriminelle og gjennom dette bidra

til reduksjon i uønsket atferd. denne modellen gjelder også syriafarerne. Rehabilitering blir derfor viktig, ikke bare for enkeltmennesker, men også i et sikkerhetsperspektiv.

Krigerne skal tilbake til samfunnet

Den islamske stat (IS) blir ofte framstilt som «vår tids verste terrororganisasjon», blant annet i rettsaker. Diskusjonen om rehabilitering av fremmedkrigerne har gått parallelt med straffeforfølgelsen av dem. I den norske debatten er det blitt framhevet at hjemvendte fremmedkrigere kan ha behov for behandling for å

DEFINISJON

Syriafarere

Personer som reiser for å slutte seg til en terrororganisasjon i Syria og Irak, enten som fremmedkrigere med militære oppgaver eller som sivile med en humanitær rolle. Begge roller er nå straffbare etter norsk lov.

Kilde: PSTs trusselvurdering for 2017.

bearbeide traumatiske opplevelser fra tiden i Syria slik at de blir bedre rustet til å innlemmes i samfunnet på nytt.

Det mangler forskning på avradikaliseringprosesser og på hvorfor noen individer velger å trekke seg ut av terrororganisasjoner. Dessuten er det lite kunnskap om hvordan hjemvendte syriafarere best kan reintegreres i samfunnet. Men at de må reintegreres, er et faktum. Norge har ikke livsvarig fengselsstraff, og ingen returnert syriafarere er idømt forvaring, noe som innebærer at de skal ut i samfunnet igjen etter en viss tid. Sommeren 2018 var fire dømte fremmedkrigerne løslatt.³³

I de siste årene har kommuner og fengsler blitt rustet opp for å kunne tilby rehabiliteringstjenester for hjemvendte syriafarere. Rehabilitering er også en av kriminalomsorgens sentrale oppgaver. Kriminalomsorgen har lang erfaring i rehabilitering av innsatte, men denne kunnskapen har ikke blitt overført og skreddersydd til de nye utfordringene med returnerte fremmedkrigere som skal tilbake til samfunnet etter at de har sonet. Under soning bør det være særlig vekt på å jobbe med holdninger, kognitive ferdigheter og psykisk helse. Selv om vi fortsatt mangler kunnskap om hva det er som gjør at personer velger å trekke seg ut av terrororganisasjoner, er det noen elementer som anses som helt sentrale for å lykkes med endringsarbeid

“Jeg dro som en helt som
bekjempet undertrykkelse
og kom hjem som et monster.
Når jeg kom hjem, følte jeg meg
som død, som en død mann med
gribber flygende over meg,
altså PST og media og sånn.

SITAT FRA EN FREMMEDKRIGER

som jo rehabilitering er. Dette er at tjenestene er individuelt tilpasset, at deltakelsen er frivillig og at det er samarbeid og tillit mellom tjenesteapparat, tjenestetemottaker og pårørende. Disse forutsetningene synes ikke å være etablert eller prioritert for syriafarerne i dag. De som ble intervjuet i Kristiansens studie uttalte at straff synes å være metoden heller enn behandling og rehabilitering.

Vanskelighetene med å etablere et tillitsforhold mellom det offentlige og syriafarerne kan ha sammenheng med svært ulike forståelser av hvem syriafarerne er. Straffeprosessen er langvarig. I møte med hjelpeapparatet før, under og etter rettsakene har flere av de straffedømte opplevd at de blir kategorisert som farlige terrorister, selv om de ikke er dømt for konkrete terrorhandlinger. De opplever å bli oppfattet som monstre på bakgrunn av IS' terror og krigføring, selv om det ikke er bevist at de selv har vært med på noe slikt. Ingen av de norske Syriafarerne er dømt for konkrete terrorhandlinger, de er dømt for å ha tilknytning til en terrororganisasjon.

Flere av respondentene har opplevd at informasjon og tanker de har delt med personer i hjelpeapparatet, senere er brukt mot dem i rettsalen. Dette gjør det selvfølgelig vanskeligere å etablere tillitsbaserte arbeidsrelasjoner senere. Den store bruken av tvangsmidler i etterforskningsprosessene, det vil si overvåking eller andre inngrep i fremmedkrigernes personlige frihet, synes også å påvirke syriafarernes forhold til offentlige tjenester og utenforstående. Mange har opplevd at bilder eller samtalelogger som var ment privat senere er blitt vist til offentligheten i rettsaker, og dermed også viderefremmet i media.

Når en fremmedkriger skal rehabiliteres og reintegreres i samfunnet, er det ikke bare adferdsmønstre og oppfatninger som skal endres. Det er også svært viktig å forstå hva samfunnets, rettssystemets og medias kategorisering gjør eller kan gjøre med en person som er straffeforfulgt. Hvordan personer blir klassifisert, påvirker hvordan de ser på seg selv, og det igjen påvirker adferd og holdninger. Å se hele mennesket skaper ikke bare rom for trygge relasjoner – en forutsetning for en vellykket rehabilitering – men gir også muligheter for å ska-

pe nye sosiale posisjoner som fremmedkrigeren kan gå inn i etter endt soning. Rehabilitering som innebærer at personer endrer seg i tråd med hva vi som samfunn forventer, vil være viktig for enkeltmennesket, men hva angår rehabilitering av syriafarere er dette også viktig i et sikkerhetsperspektiv. En endring i deres adferd, holdninger og tankesett vil kunne redusere risikoen PST er redd for at de utgjør, nemlig at de påvirker omgivelsene i radikal retning eller i verste fall begår en terrorhandling i Norge.

I et rehabiliteringsperspektiv er det viktig å huske at syriafarerne er langt mer enn sine antatte handlinger som medlemmer av IS. De har hatt et liv før avreise til Syria, og har en langt mer kompleks personlighet enn det bildet av monstret som ofte tegnes i offentligheten. Disse individuelle forskjellene



OM DELPROSJEKTET

Hva ville vi finne ut?

Returnerte syriafarerne er den gruppen som skaper størst bekymring knyttet til radikaliserings og terror. Få forskere har snakket direkte med fremmedkrigerne som har vært i Syria, og derfor er beskrivelser fra personene selv et viktig supplement for bredere forståelse av et fenomen vi fortsatt trenger mye kunnskap om.

Slik har forskeren jobbet

Siri Høyem Kristiansen har observert seks rettsaker i ulike instanser og elleve fengslingsmøter, gjennomført 40 timer intervjuer med menn som er straffeforfulgt for tilknytning til den islamske stat (IS), og gjennomført flere samtaler med personer i miljøene rundt.

er viktig å være oppmerksomme på for å lykkes med endringsarbeidet. Personer med lang erfaring i å snakke med fremmedkrigere og terrorister framhever at å møte dem med en empatisk holdning kan hjelpe oss å forstå hva som kan bidra til at de skal endre seg.³⁴

«Jeg får ikke hjelp til problemene mine»

Intervjuene som er gjort med syriafarere i denne studien, viser at det er stor kontrast mellom hvordan de blir presentert i det offentlige ordskiftet og hvordan de opplever seg selv. Presentasjonen av dem er preget av et sikkerhetsperspektiv. Dette påvirker også hva slags hjelp de får under soning og rehabilitering.

Straff og sanksjoner som metode for hvordan vi møter de hjemvendte syriafarerne henger sammen med en oppfatning om dem som en trussel mot samfunnet. De domfelte syriafarerne derimot opplever ikke seg selv som de monstrene de føler seg framstilt som. De har med seg mange belastninger hjem fra opphold i konfliktområder, de blir møtt med straffeforfølgning, og mange av dem sitter i fengsel i dag. I fengselet får de liten eller ingen hjelp til det de selv kaller 'problemene sine', forteller de. Frykten for konsekvenser av å dele tanker og følelser fører også ofte til at de velger sine ord med omhu. De forteller at de har alt å tape på å snakke om det – andre kan tro at de ikke har hatt progresjon, at de fremdeles er radikale. Og de som gjerne vil snakke om det, forteller at de får beskjed om å la være på grunn av faren for retraumatisering. Hovedinformantene i denne studien sitter bokstavelig talt bak lås og slå, med alle tanker og følelser for seg selv.

Om dagens metoder vil virke etter hensikten, eller om de får utilsiktede konsekvenser, er foreløpig vanskelig å si noe om. Det vi derimot vet, er at mennesker er komplekse og endrer seg gjennom hele livet. Det er all grunn til å tro at dette også er tilfellet for syriafareren. Men hvilken retning denne endringen tar, kan påvirkes av konteksten de lever i og av menneskene de møter på veien. Kunnskap om syriafarerne, og dialog med dem, er helt nødvendig for å kunne utvikle et godt rehabiliteringstilbud i fremtiden. ■

DE GODE RADIKALE

Media framstiller ofte fremmedkrigere som voldelige jihadister som kjemper for Den islamske stat (IS). Men noen fremmedkrigere kjemper *mot* IS.

Fremmedkrigebegrepet er mer mangfoldig enn mange er klar over. Blant annet finnes det en stor gruppe frivillige som kjempet med ulike kurdiske grupperinger Den islamske stat. Disse faller ofte utenfor dagens radikaliseringsfokus. De blir gjerne framstilt som de gode radikale, de som kjemper med våre allierte mot det «barbariske» IS. Hvorvidt personer som kjemper med kurdiske grupperinger skal straffeforfølges er omstridt.³⁶ Ingen av de returnerte «gode radikale» er blitt straffeforfulgt i Norge. Også i andre land, for eksempel Spania og Storbritannia, der terrorlovgivningen også omfatter personer som kjempet med kurderne, har disse har til nå ikke blitt straffeforfulgt. En studie av de såkalte gode radikale gir innblikk i hvordan mobiliseringen til og navigeringen i en væpnet konflikt foregår. Dette gir empirisk materiale for sammenligning.

Hva motiverer mennesker til å oppsøke væpnet konflikt? Hvordan velger de hvilke organisasjoner de vil kjempe

med? Deler fremmedkrigerne nødvendigvis ideologisk overbevisning og politiske kampsaker med dem de kjemper for?

Kort om kurdere og det komplekse bildet i Midtøsten

Kurdere er en svært heterogen gruppe som består av et titalls militære og politiske organisasjoner med hver sine ideologier, agendaer og allianser. Noen av disse, som Kurdistans arbeiderparti (PKK), er listet som terrororganisasjoner i USA, EU, Nato og flere andre enkeltstater. Andre, som Det demokratiske unionspartiet PYD i Syria, og deres militære folkevernsheter YPG og YPJ, er erklært som terrororganisasjoner av noen land, blant andre Tyrkia, mens de er viktige allierte i Vestens kamp mot IS. Andre organisasjoner som Kurdistans demokratiske parti (KDP) og Kurdistans patriotiske front (PUK) sitter i regjeringen til den autonome regionen Kurdistan i Irak, og blir ansett som legitime politiske organisasjoner. Alle disse organisasjonene var involvert og samarbeidet delvis i kampen mot IS. Men når

de frivillige vender hjem igjen, vil konsekvensene være ulike avhengig av hvem de kjempet med.

Hva motiverer fremmedkrigere?

Som en del av Radiskan har forskeren intervjuet frivillige uten kurdisk bakgrunn. Med dette kan vi få en bedre forståelse av hva som motiverer mennesker til å delta i en væpnet konflikt i landområder som de ikke nødvendigvis har hatt tidligere tilknytning til. Det er mange grunner til at personer velger å delta i væpnet konflikt. Politisk engasjement er en like viktig faktor som eventyrlyst, savn av militært brorskap eller utfordringer med å tilpasse seg det sivile livet. I tillegg kommer familiære problemer, og ikke minst en fasinasjon for ideologien og det politiske prosjektet til den gruppen en ønsker å kjempe for.³⁷

Alle de frivillige trakk fram ønsket om å bekjempe IS og dens brutalitet som den viktigste faktoren for mobilisering. Flere frivillige hadde blitt sterkt rystet over mediebildene fra Syria og Irak. Andre viste til trusselen IS utgjorde for Europa. Alle var de indignerte over



OM DELPROSJEKTET

Hva ville vi finne ut?

Hva får noen til å oppsøke en væpnet konflikt?

Mer spesifikt: hva er motivasjonen bak den pro-kurdiske mobiliseringen til konfliktene i Syria, Irak og Tyrkia.

Slik har forskeren jobbet

Prosjektet bygger på mer enn ti års antropologisk forskning på kurdiske aktivister og PKKs geriljakrigere i Tyrkia, og 18 måneders etnografisk feltarbeid blant pro-kurdiske aktivister i Norge. Fafo-forsker Nerina Weiss har gjennomført 60 timer livshistorieintervju med en tidligere PKK-geriljasoldat. Hun har også gjennomført dybdeintervju med seks fremmedkrigere uten kurdisk bakgrunn fra Spania, Canada, USA, Norge, Storbritannia og Tyskland i 2016 og 2017. Det er materiale fra disse dybdeintervjuene som presenteres her.³⁵

FOTO: NTB SCANPIX/SEBASTIAN BACKHAUS/INURPHOTO/SIPA USA



01

FOTO: TORBJØRN KJØSVOLD/FORSVARET



02

01 To fremmedkrigere ved begravelsen til en YPG-soldat. Fremmedkrigere som dro til Syria og kjempet med den kurdiske gruppen YPG mot IS ble sett på som «gode radikale». I 2018 gikk Tyrkia til angrep mot YPG nord i Syria, med begrunnelse i at YPG var en terrorgruppe. Det gjenstår å se om fremmedkriegerne i YPG forblir de «gode radikale», når de nå kjemper mot et NATO-medlem.

02 Soldater fra Telemark bataljon har trent opp kurdiske Peshmerga-soldater. Bildet er fra en leir ved i Erbil i Nord-Irak i 2015.

“ Hos YPG fikk vi alltid bakgrunnsinformasjon om hvorfor vi kjemper. Deres ideologi er det første våpenet vi får. Til og med dersom du ikke er enig med ideologien deres er det noe som alltid eksisterer rundt deg, det forklarer deg hvorfor du skal gjøre det. Det er sant at ikke alle frivillige er enige med ideologien, men i det minste er vi bevisste på hva vi kjemper for

ANTOINE, KANADISK FREMMEDKRIGER, 2017

Vestens manglende evne til å stoppe IS' frammarsj og følte et ansvar for å bidra. De frivillige som hadde kjempet med de syrisk-kurdiske styrkene YPG og YPJ, ble ofte dypt fasinert over kurdernes politiske prosjekt: Inspirert av økoanarkisten Murray Bookchin og PKKs leder Abdullah Öcalan skal de kurdiske områdene i Nord-Syria forvandles til en demokratisk konføderasjon der religionsfrihet, likeverd mellom etniske grupperinger, miljøbevissthet og ikke minst kjønnslikestilling er sentrale verdier. Dette blir ofte omtalt som den kurdiske revolusjonen, og framstår som en etterlenget utopi og løsningen for de frivilliges misnøye med egne (kapitalistiske) samfunn.

Hvorfor kjempe med kurderne?

Alle som ble intervjuet, trakk fram sitt ønske om å bekjempe IS, men det var ikke alltid klart hvorfor de hadde valgt kurderne. Flere av respondentene hadde ikke noe særlig kjennskap til kurderne på forhånd. Hvorfor hadde de ikke sluttet seg til noen av de andre liberale grupperingene som fantes i Syria eller Irak? Hvorfor kampen mot IS og ikke kampen mot Assads regime? Og hvorfor i det hele tatt konfliktene i Syria og Irak, og ikke en av de utallige andre konfliktene i verden?

Mediedekning ble trukket fram som en viktig grunn til at de begynte å engasjere seg i konfliktene i Syria og Irak. «Fordi media skrev så mye om IS, ble den til en stemme – noe godt – for kurderne», som en av de frivillige uttrykte det. Kurderne framsto som den mest gjennomslagskraftige styrken på bakken, noe som selvfølgelig er viktig når en ønsker å gjøre en forskjell. Tilgjengeligheten var et annet viktig poeng. Det var enkelt

å reise til Erbil i Nord-Irak og derfra videre til Nord-Syria. I tillegg var kurderne velorganiserte, og det var relativt enkelt å komme seg til fronten. En av de intervjuede, en tidligere amerikansk soldat som hadde vært utstasjonert i Irak i 2004, følte at han selv hadde vært del av systemet som hadde destabilisert landet. Han følte derfor ansvar for å delta for å gjenopprette orden, og for å hjelpe kurderne i kampen mot IS. Andre frivillige trakk igjen fram kurdernes demokratiske verdier som sto i sterk kontrast til IS-soldatenes brutalitet, og som var mer i tråd med de frivilliges egne holdninger.

Kort vei fra helt til kriminell

De færreste av fremmedkrigerne hadde et klart bilde av hvilken gruppering de ville kjempe med. Tilfeldigheter og sosiale kontakter var utslagsgivende for hvor de startet karrieren som fremmedkrigere. Videre var konfliktens utvikling av stor betydning. Var situasjonen rolig rundt Erbil, men kampene intense rundt Kirkuk, så mange frivillige det som en selvfølgelig at de dro til den fronten der det var mest behov for dem. Ulike grupperinger dominerte ulike grenseområder. Et skifte fra Erbil til Kirkuk, for eksempel, betød også et skifte fra én militær gruppe til en annen. For de fleste kurdiske militante organisasjonene var det uproblematisk at frivillige byttet allianser og tilhørighet. Men siden ulike organisasjoner har ulik internasjonal legitimitet, kan slik mobilitet mellom gruppene få store konsekvenser for fremmedkrigerne når de vender hjem.

Hva skjer når fiendebildet endres?

I 2018 invaderte Tyrkia Nord-Syria og angrep den kurdiske enklaven Afrin.

Ett resultat var en økt mobilisering av fremmedkrigere til denne regionen. De var delvis nye rekrutter, men den nye fronten tiltrakk seg også mange frivillige som hadde kjempet med ulike kurdiske grupperinger gjennom de siste par årene. For disse var innsatsen i Afrin kun en videreføring av tidligere handlinger – å forsvare et kurdiskdominert område mot en invaderende aggressor. Men for verden rundt, og ikke minst for hjemlandet som en eller annen gang skal reintegrere dem, så er situasjonen en helt annen. Mens de frivillige tidligere var helter som kjempet mot IS sammen med Vesten, er det nå et Nato-land som er fienden. Det er for tidlig å si hvilken betydning det endrede geopolitiske bildet vil få for hvordan vi kommer til å se på de «gode» radikale i framtiden. ■

HVA HAR VI LÆRT?

Vårt ønske har vært å åpne opp for bedre og dypere kunnskap om hvordan forebyggende tiltak mot radikaliserings og voldelig ekstremisme iverksettes og hvordan de oppleves av menneskene som blir berørt.

Radikalisering som fenomen har fått økt oppmerksomhet de siste 15 årene. Gjennom forskningsprosjektene i Radiskan har vi forsøkt å la ulike stemmer komme til orde og å løfte fram kritiske forskningsspørsmål. Vi håper forskningen gir grunnlag for refleksjon og større bevissthet rundt hvilke forebyggende eller rehabiliterende tiltak vi setter i gang, og hvilken effekt de kan ha. På neste side har vi trukket fram noen felles erfaringer.

1. Tillit er et sentralt element i vellykket forebygging

Radiskan viser til betydningen av tilgang til og kunnskap om miljøer som regnes som vanskelig tilgjengelige. Kun når et tillitsforhold er etablert, kan vi få til en fruktbar dialog. For at et tillitsforhold mellom forebyggings- og rehabiliteringsapparatet og målgruppen kan etableres, må vi reflektere kritisk over forutinntatte og ensidige forestillinger om målgruppen. Personer vi er bekymret for, må først og fremst møtes som individer, og deres motivasjon og engasjement må bli tatt alvorlig. Flersidig og nyansert informasjon er svært viktig her.

2. Radikalisering er et politisk fenomen

Å ha radikale holdninger er ikke forbudt. Men samfunnet har sosiale normer for hva som er godtatte beveggrunner for politisk engasjement, sinne og opprør – følelser nært knyttet til radikalisering. Utfordringen ligger i å håndtere personer og grupper som beveger seg utenfor disse normene. Dersom forebygging eller rehabilitering skal fungere, må det politiske ved engasjementet også være i fokus. Å ta på alvor følelser av forurettethet, politisk motivert sinne og indignasjon, selv om en er dypt uenig i saken, skaper et bedre utgangspunkt for dialog. På denne måten øker muligheten til å kanalisere sinne over i samfunnsengasjement og politisk deltakelse utenfor destruktive og farlige miljøer.

3. Lokalkunnskap og kontinuitet er viktig i forebyggende arbeid

Radiskan viser betydningen av at de som jobber med forebyggende tiltak, har lang fartstid i et demografisk område. Dybdekjennskap til lokalmiljøer, sammen med evnen til å oversette tidligere erfaringer til endrede kontekster, gjør det mulig å være i forkant og gripe inn når et miljø er i ferd med å utvikle seg i uheldig retning.

Det ligger en latent fare i å overføre «ovenfra-og-ned»-løsninger på lokalt nivå. Å skjære alle over en kam, og ikke se nyansene i et vidt bilde av lokalt (og transnasjonalt) forankrede internt differensierte miljøer – med ulik politisk og religiøs tilhørighet, kan dessverre føre til at vi bruker for grovt skyts mot dårlig definerte mål. I lys av dette er det viktig at vi samler erfaringer og kunnskap om det vi akkurat har vært gjennom – nemlig hvordan Syria-konflikten skapte et enormt følelsesmessig engasjement blant folk, noe som igjen førte til at en hel del valgte å bidra som fremmedkrigere blant ulike militante grupperinger i Syria og Irak. Det er mange som har nyttige erfaringer knyttet til forløpet til disse hendelsene. Lærere, idrettsledere, arbeidsgivere, kollegaer, kommunalt førstelinjepersonell, nærpolti, innvandrersorganisasjoner og politiske og religiøse foreninger har hatt kontakt med folk forut for og underveis i en radikaliseringsprosess. Naboer, klassekamerater, venner og familie har opplevd at folk de kjenner har valgt å «ta saken i egne hender» på en eller annen måte. Om vi blir litt bedre kjent med konteksten for folks engasjement, frustrasjon, maktesløshet og sinne, vil vi kunne være mer forberedt, og kunne sette inn mottiltak neste gang en internasjonal krise eller konflikt utløser tilsvarende følelsesmessige reaksjoner i lokalsamfunn. ■

¹Bokhari, L., Hegghammer, T., Lia, B., Nesser, P. & Tønnesen, T. H. (2006). *Paths to global jihad: Radicalisation and recruitment to terror networks*. Proceedings from a FFI seminar, Oslo, 15 March 2006. FFI/Rapport-2006/00935

Schmid, A. P. (2013). *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. The Hague: ICCT Research Paper.

² Neumann, P. R. (2008). «Introduction», in P. R. Neumann, Stoil, J. & Esfandiary, D. (eds), *Perspectives on radicalization and political violence: papers from the first International Conference on Radicalisation and Political Violence*. London: ICSR, 2008

³ Della Porta, D. (1995). *Social Movements, Political Violence and the State* Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

⁴ Kühle, L. & Lindekilde, L. (2010). *Radicalization among Young Muslims in Aarhus*, Aarhus: Centre for Studies in Islamism and Radicalization (CIR). Aarhus University

⁵ Sedgwick, Mark (2010). «The Concept of Radicalisation as a source of Confusion», *Terrorism and Political Violence*, 22, No.4, 481

⁶ Kühle & Lindekilde

⁷ Hemmingsen, A.-S. (2011). "Salafi Jihadism: Relying on Fieldwork to Study Unorganized and Clandestine Phenomena," *Ethnic and Racial Studies* 34, no. 7

⁸ Zulaika, J. (1988). *Basque Violence: Metaphor and Sacrament*, Reno and Las Vegas: University of Nevada Press; Vigh, H. & Jensen, S. (2018). "Beyond Radicalization: Ethnographies of Organized Violence and Militant Mobilization," in *Sporadically Radical: Ethnographies of Organised Violence and Militant Violence*, ed. Vigh, H. & Jensen, S., (2018) Copenhagen: Museum Tusulanum; Vigh, H. (2006). *Navigating Terrains of War: Youth and Soldiering in Guinea-Bissau*, New York: Berghahn Books; Kublitz, A. (2016) "From Revolutionaries to Muslims: Liminal Becomings across Palestinian Generations in Denmark," *International Journal of Middle East Studies* 48, no. 1; Christensen, M. M. (2017). "Shadow Soldiering: Shifting Constellations and Permeable Boundaries in "Private" Security Contracting," *Conflict and Society: Adconves in Research*, 3.

⁹ Vigh & Jensen

¹⁰ Silber, M. D. and Bhatt, A. (2007): *Radicalization in the West: The Home-grown Threat* (Report for New York City Police Department. New York

¹¹ Richards, A. (2015). "From terrorism to `radicalization` to `extremism`: counterterrorism imperative or loss of focus?", *International Affairs* 91: 2, 374-380

¹² Monahan, J. (2011). "The Individual Risk Assessment of Terrorism". *Public Law and Legal Theory Working Paper Series*, 34. University of Virginia School of Law

- ¹³ Bjørge, T. & Gjelsvik, I. M. (2015). *Forskning på forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme*. Oslo: Politihøgskolen
- ¹⁴ Lid, S., Søholt, S., Hansen, S.J. m.fl. (2016). *Forebygging av voldelig ekstremisme - Hva er kommunenes rolle?* By- og regionforskningsinstituttet NIBR, Høgskolen i Oslo og Akershus
- ¹⁵ Lid m.fl., s.80
- ¹⁶ SLT står for Samordning av lokale rus- og kriminalitetsforebyggende tiltak. <http://kriminalitetsforebygging.no/slt/slt-modellen/>
- ¹⁷ Lid m.fl.
- ¹⁸ Sageman, M. (2014), "The stagnation in terrorism research", *Terrorism and Political Violence*, 26, no.4, 565-580
- ¹⁹ Malet, D. (2010). "Why Foreign Fighters? Historical Perspectives and Solutions". *Orbis*, 54, 97-114
- ²⁰ English, R. (2009). *Terrorism. How to respond*. Oxford University Press; Lambert, R. (2011). *Countering Al-Qaeda in London. Police and Muslims in Partnership*. Hurst & Company, London
- ²¹ Richards, A. (2015). "From terrorism to `radicalization` to extremism`: counter-terrorism imperative or loss of focus?", *International Affairs*, 91:2; Lambert, R. (2011) *Countering Al-Qaeda in London. Police and Muslims in Partnership*. Hurst & Company, London; Briggs, R (2010). "Community engagement for counter-terrorism". *International Affairs*, 86, 971-981
- ²² Schmid, A. P. (2013). *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. The Hague: ICCT Research Paper.
- ²³ Walter, B. F. (2017). "The extremist`s advantage in Civil Wars". *International Security*, 42-2, 7-39
- ²⁴ Dette kapittelet er basert på kapittelet «Aarhus-indsatsen: udveksling og relationsarbejde i den danske velfærdsstad» som Mette-Louise Johansen har skrevet i Anderson, A., Høgestøl S. & Lie A.C (2018). *Fremmedkrigere: Forebygging, straffefølgning og rehabilitering i Skandinavia*. Oslo: Gyldendal.
- ²⁵ Bjørge, T. (2002). *Exit Neo-Nazism*. Norwegian Institute of International Affairs; Fangen, K. (1999). *Pride and power - A sociological interpretation of the Norwegian radical Nationalist Underground Movement*. PhD dissertation, University of Oslo; Löow, H. (2000) *Nazismen i Sverige 1980-1999*. Stockholm: Ordfront Förlag
- ²⁶ Davies, L. (2018). *Review of Educational Initiatives in Counter-Extremism Internationally: What works?*. Gothenburg: The Segerstedt Institute
- ²⁷ <https://segerstedtinstitutet.gu.se/samverkan/toleransprosjektet>
- ²⁸ Mattsson, C. & Adler, M. H. (2012). *10 lektioner om tolerans*. Stockholm: Natur & Kultur
- ²⁹ Dembra er et tilbud om kompetanseheving for skoler for forebygging av antisemittisme, rasisme og udemokratiske holdninger, <http://dembra.no/>
- ³⁰ Hegghammer, T. (2013). "Should I stay or should I go? Explaining variation in Western Jihadist`s choice between domestic and foreign fighting", *American Political Science Review*. 107-1, 1-15
- ³¹ <https://www.nrk.no/norge/pst-ekstrem-islam-utgjor-den-storste-terrortrusselfen-1.13885784>
- ³² Olsen, T. (2015). «Advarer mot PSTs terror-offensiv.», *Aftenposten.no*. Hentet 8. november 2016 fra <http://www.aftenposten.no/norge/-Advarer-mot-PSTs-terror-offensiv-28466b.html>
- ³³ <https://www.nrk.no/norge/fire-av-ti-norske-is-domte-er-loslatt-1.14082372>
- ³⁴ Atran, S. (2010). *Talking to the enemy. Violent Extremism, Sacred values, and what it means to be human*. Penguin books Ltd. London. Speckhard, A. (2012). *Talking to terrorists. Understanding the psycho-social motivations of militant jihadi terrorists, mass hostage takers, suicide bombers & martyrs to combat terrorism in prison & community rehabilitation*. Advances Press, McLean, VA
- ³⁵ Artikkelen er basert på kapittelet «De gode radikale i krig mot» den

Islamske Staten»?» som Nerina Weiss har skrevet i boken Anderson, A., Høgestøl, S. & Lie, A.C (2018). Fremmed-krigere: Forebygging, straffeforfølgning og rehabilitering i Skandinavia. Oslo: Gyldendal

³⁶ Prop. 44L Endringer i straffeloven mv., Vedlegg 2 til NOU 2015:4 Tap av norsk statsborgerskap, s 110 ; Wiedrøe 2015 VG online

³⁷ Schuurman, B. W. & Horgan, J. G. (2016), "Rationales for Terrorist Violence in Homegrown Jihadist Groups: A Case Study from the Netherlands," *Aggression and Violent Behavior* 27

FFIs nyhetsbrev kommer jevnlig

Les mer og abonner
ffi.no\nyhetsbrev



